

ET STOLEBETRÆK FRA 1600'ÅRENE

Af ERNA LORENZEN

Engang da »Den gamle By« næsten var nyfødt, indkom fra Århus Domkirke en stol til museet. Den blev udstillet i Borgmestergårdens Blåkammer. Det er dog ikke altid et ubetinget gode at have museumsgenstande stående frit fremme. I 1973 var stolen da også så medtaget, at museets konservator fandt det nødvendigt at inddrage den til restaurering.

Det voksdugsbetræk, som havde siddet på i hvert fald i 60 år, blev fjernet. Medens sædet, som naturligt er det mest udsatte, ikke frembød nogen mærkværdigheder, idet alle gamle betræk var kasserede i tidens løb, kom overraskelsen på stolens ryg. Her fandt konservator Knud Roland Hansen et betræk fra 1800'årenes slutning, og derunder åbenbarede sig de absolut sørgelige rester af det oprindelige. Retsiden var næsten afslidt, så her var der ikke meget at se af de farver, som havde dækket den grove bundvævning. Men bagsiden viste, at det engang havde været et broget – ja endda farverigt arbejde i *flosvævning*.

Skønt enhver vævning med en kortere eller længere luv på retsiden er *flos*, er den mest almindelige betegnelse i dag for grove vævninger med relativt lange tråde på retten det, man med det svenske udtryk kalder *rya*. At de såkaldte »ægte tæpper« med variationer i den knude, som bruges ved indknytningen, er samme [61|62] teknik, men bare oftest med mange flere knuder pr. kvadrattomme, er ligesom gledet i baggrunden.

Den grove, langluvede flos, hvor hver fri tråd tydeligt ses, har tiltalt nutidens kunsthåndværkere, der har skabt fremragende arbejder i denne variationsrige og enkle teknik. Men også tusindvis af andre mennesker, der blot har haft en almindelig rammev til rådighed, har haft glæde af at lære flos- eller ryavævning på forskellige kurser.

Om alt dette må det fastslås, at det drejer sig om vævning. I mindst 35-40 år har imidlertid mange lavet gulvtæpper, puder og møbelbetræk i såkaldt *smyrna-arbejde*, og det er ikke *vævning*. Sædvanligvis benyttes til dette påtegnet hessian eller stramaj som grundlag (bund), og mønstret, altså luven, indknyttes med kulørt uldgarn ved hjælp af en tæppenål.

I midten af 1600'årene, da det nu fundne betræk blev til, vævede man bunden samtidig med, at mønstret indknyttedes over to trendtråde række for række (se fig. 4). Det særlig interessante ved den gamle stoleryg er imidlertid ikke blot, at det er en flosvævning med ca. 300 år på bagen. Men dels findes der i Danmark kun et fåtal af arten, dels drejer det sig uden tvivl om en engelsk exportvare, hvoraf der kun er få stykker tilbage i Skandinavien.

I England gik betræk og puder i en grov flosvævning med en broget blanding af blomster, fugle og undertiden våben m. m. under betegnelsen *Turkey-work*¹⁾. Og *Helen Engelstad* skriver i sin bog om

»Norske Ryer«, at det via arkivalierne kan konstateres, at Turkey-work er indført i Norge og ikke har været ualmindeligt i vel sagtens ret rige hjem²). På Kunstindustrimuseet i Oslo findes to stole i lighed med »Den gamle By«s, ligesom betrækkene er Turkey-work i beslægtede mønstre. På Nationalmuseets III afdeling er ligeledes to stole, men betrækkene er mønstermæssigt afvigende. Der skal vel nok være enkelte flere, som gemmer sig i de nordiske lande, men sjældne vil de altid være.

Forklaringen på det fremmede navn for denne art flosvævning er enkel – næsten klassisk. Det startede med, at tæpper fra Østen eller den nære Orient blev mode i de højere kredse i Frankrig og England i 1500'årene. De tyrkiske mønstre med de kantede omrids [62|63]

Fig. 1. Barokstol med kopi af det originale betræk i Turkey-work (mus. nr. 63:15).

[63|64] var enkle at efterligne for de vestlige vævere og kunstnere, og de gjorde det i stor stil. Herefter blev det almindeligt at kalde alle de relativt små håndknyttede vævninger i disse ret kompakte mønstre for *Turkey-work* - uanset om de var fremstillet i Persien, Tyrkiet, England eller et andet land³). Det kan tilføjes, at mange navne på tekstiler er opstået på lignende måde uanset det senere fremstillingssted⁴).

Både dette museums fonds elendige tilstand og dets sjældenhed blev en provokation. Nu måtte man finde ud af, hvordan stolen virkelig havde set ud i al sin brogede glans og herlighed og derpå forsøge en rekonstruktion ved mobilisering af forskellige eksperter. Det må

erkendes, at resultatet var umagen værd.

Plantefarveren *Ingeborg Mule Henningsen* sammenholdt vævningens bagside med sine mange hundrede garnnuancer og fandt netop de farver, der svarer nøje til dem, som oprindeligt er brugt til stoleryggens betræk. Dernæst så at sige puslede væveren *Ester Bové Reintoft* sig frem til det gamle mønster. Da først dette forelå, var vævningen for så vidt ikke vanskelig, men selv i det grove materiale dog ret sen.

Samtidig med den gamle stoleryg blev der også fundet rester af en kantfrynse. Den må hurtigt være blevet slidt af foran på sædet, hvor sargen var mørk af mange års brug. I siderne nær ryggen var sargen lys, hvilket viser, at frynserne oprindeligt har været så lange, at de har dækket sargen. Også op ad ryggen agterstaffe har der siddet frynser. Ifølge selve den vævebort, der har været holdepunktet for frynserne, må garnenderne på ryggen rimeligvis have været kortere end sædets, idet borten er det. Frynserne har været vævet på spjæld, hvilket ligeledes er en enkel teknik (se fig. 5). Rimeligvis har de fremkomne løkker på den gamle stols frynser været overklippede. Indtil flere eksempler herpå fremkommer, har vi foretrukket at lade frynserne stå »uopskårne«.

Endelig har det hele været fastgjort med en række store, støbte messing-kopsøm, hvis overflade er poleret. Den slags findes ikke mere som lagervare. Derimod havde 1600'årenes købmænd adskillige typer på søm i deres lagre ⁵). Nu vil kopsømmene blive lavet specielt til denne stol. [64|65]

Fig. 2. Forside af stoleryggen med det afslidte, originale betræk.

Fig. 3. Bagside af samme.

[65|66] Det kan tilføjes, at man – ved at se den færdige stoleryg med de varme mættede farver – besluttede at få vævet sædet i samme mønster, uanset at man ikke ved, om det har været lige sådan. Da sædet foran var bredere end ryggen og den samme trend skulle benyttes, blev vævningen ved påsætningen vendt en kvart omgang. Utvivlsomt har man heller ikke taget tungt på den slags i datiden. Stolen er nu istandsat, og med sin overlæssethed distancerer den væsentligt fra de flestes æstetiske opfattelse i dag. Men den giver et levende indtryk af baroktiden og det, man ønskede at omgive sig med i det velstående borgerskab – formentlig i Århus – og det var det, der var målet med restaurering og genfremstilling.

Museets gæster vil fra foråret 1975 finde stolen på sin gamle plads i Bormestergårdens Blåkammer, medens resterne af det oprindelige betræk vil være at finde i udstillingen på første sal i textilmuseet. Det vil være ledsaget af den rent tekniske analyse, der i øvrigt er følgende:

BETRÆKKET

- Materiale: 2-trådet S-tvundet *hamp*, den enkelte tråd Z-spundet. S-spundet *uld*, 3 sådanne utvundne tråde er brugt sideløbende i knuderne. Farverne, se fig. 1.
- Trend: 15-16 hamptråde pr. engl. tomme.
- Islæt: 2 sideløbende hamptråde i hvert skud og mellem hver række knuder. 4 skud pr. engl. tomme.
- Knuderne: Tyrkisk type. $7\frac{1}{2}$ -8 knuder pr. engl. tomme. Der går 2 trendtråde til hver knude.
- Ægkant: Glat med 6 trendtråde.

Når målene er opgivet i engelske tommer, er det sket af hensyn til sammenligningen med samtidige engelske stykker Turkey-work i privateje i England eller på Victoria & Albert Museum, London. Disses specifikationer er næsten identiske med den her

beskrevne stoleryg.[66|67]

Fig. 4. Væveren Ester Bové Reintoft i færd med at væve kopien af stoleryggens betræk; bemærk patronmønsteret foroven.

[67|68]

FRYNSERNE

Materiale: 2-trådet, S-tvundet uld.

DEN BREDE FRYNSE

Trend: 4 grønne, 4 gule, skiftevis 1 rød og 1 hvid tråd (i alt 4 af hver), 4 gule, 4 grønne.

Islæt: 4 sideløbende tråde i 2 farver, der ujævnt har vekslet med andre.

DEN SMALLE FRYNSE

Trend: 2 grønne, 2 gule, skiftevis 1 rød og 1 hvid tråd (i alt 2 af hver), 2 gule, 2 grønne.
Ligesom den bredere frynse.

Løkkebredden: (D.v.s. frynsen) kan ikke fastslås helt nøjagtigt, men har i øvrigt kunnet varieres efter behov.

NOTER

1. C. E. C. Tattersall: A History of British Carpets. London 1934, s. 51 f.
2. Helen Engelstad: Norske Ryer. Fortids kunst i norske bygder, Oslo 1942, s. 32.

3. Tattersall: Anf. skr., s. 32 f.
4. Erna Lorenzen: Folks tøj, ca. 1675-1850, Århus 1975, s. 115 f.
5. Århus Skifteprotokol 1669-1678, s. 241, reg. 30.1.1674. Landsarkivet for Nørrejylland.

ENGLISH SUMMARY

Shortly after the foundation of the museum a chair from the middle of the 17th century was received from Aarhus Cathedral. For approximately 60 years this chair has been displayed at the Bluechamber in the Mayor's House. In 1973 it was necessary to reupholster the chair and the original cover became visible.

It appeared that this work once had been a variety of colours in knotted pill fabric – today here well known under the Swedish expression *rya*. This weaving technique has been studied very much by craftsmen and used as object at several classes. The knitting technique with a carpetneedle on hessian and canvas has been worked with leviathan stitch for at least 35-40 years, and this is also a kind of knotted pill fabric.

Although the frayed top side actually was worn off, it was ascertained that [68|69]

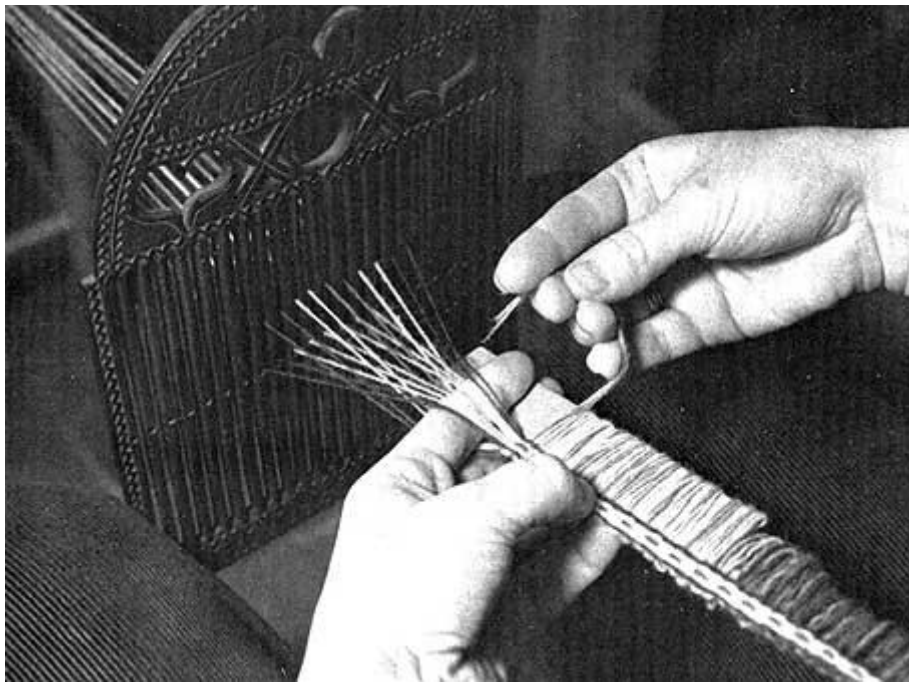

Fig. 5. Den originale frynse kopieres på vævespæld, der holdes mellem knæene.

the cover no doubt is an English export article, which in the 17th century was called *Turkey-work*. There is hardly ten of this kind left in Scandinavia.

It was decided to reproduce the chair back. The dyer Ingeborg Mule Henningsen came up with the exact yarnshadings and the weaver Ester Bové Reintoft succeeded in reconstructing patterns and weaving together

with the fringes which originally have been placed at the edge.

Although we are ignorant of the cover on the seat of the chair we had such a cover woven in the same patterns for the sake of the general impression. Due to the bigger width of the seat, the cover was turned a quarter round at the upholstery – a manipulation the man of that time very likely had approved.

The cover of the seat is English, but the parrotcoloured fringes are probably woven in Denmark. [69|70]

The technical specifications are as follows:

- Material: 2-ply S-twisted hemp; the single thread Z-spun. S-spun wool, 3 such untwisted threads are used parallel in the knots. The colours, see fig. 1.
- Warp: Hemp: 15-16 threads to the English inch.
- Weft: Hemp: 2 parallel threads in each shoot and between each row of knots. 4 shoots to the English inch.
- The knots: Turkish type. $7\frac{1}{2}$ -8 knots to the English inch. Warp: 2 threads to each knot.
- Selvedge: Plain with 6 warpthreads.

The measurements have been specified in English inches for the sake of a comparison with contemporary pieces of English Turkey-work in private property in England or at Victoria & Albert Museum, London. These specifications are actually identical with the chair back described here.

Da denne artikel forelå i korrektur, modtog »Den gamle By« fra Victoria and Albert Museum i London efterfølgende billeder (fig. 6 og fig. 7) af Turkey-work, der er stærkt beslægtet med det på de foregående sider beskrevne fra »Den gamle By«.

På billedet af de to fragmenter (fig. 6) ses, at der også oprindeligt har været kantfrynser på disse stykker, af hvilke det øverste er dateret 1649.

Fra Victoria and Albert oplyses, at stolen fig. 7, der er en renæssancestol, nok først senere er forsynet med barok-betrækket. Beklageligvis var stolen ved fotograferingen forsynet med et plasticovertræk, hvilket gør det vanskeligere at iagttage detaljer i betrækket.

[70|71]

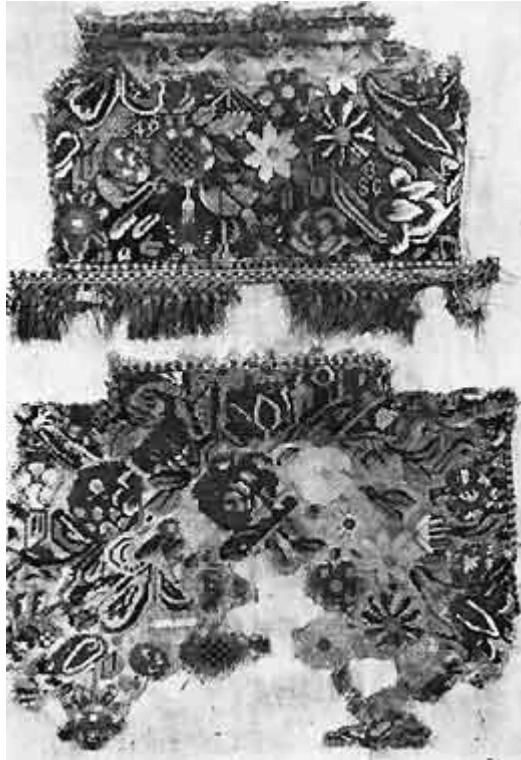

Fig. 6. Fragmenter af stolebetræk i Turkey-work. Victoria and Albert Museum.

[71|72]

Fig. 7. Renæssancestol med betræk i Turkey-work. Victoria and Albert Museum.

Forlægget for denne artikel er:

Erna Lorenzen

Et stolebetræk fra 1600årene. Købstadmuseet Den Gamle By.
Årbog 1974, side 61-72.

Angivelsen [61|62] markerer sideskift i originalteksten.

Copyright © 2003 Erna Lorenzen og [Dragtpuljen](#)
